

En fæstebondes ulykkelige død i Hundborg i 1743

af Erik Holm

I sin slægtsforskning er artiklens forfatter stødt på en drabssag, som her behandles udførligt, så man får et indblik i, hvordan retssystemet fungerede under enevælden.

Gården Råstrup ligger på Råstrupvej ved Hundborg. Dens historie går tilbage til 1100-tallet, og som tidligere hovedgård har den været hjemsted for mange begivenheder gennem årene. En af de mere dramatiske udspandt sig en sommerdag i 1743, hvor en af gårdens fæstebønder, Niels Jensen Kaagaard fra Sjørring, mistede livet, mens han var på arbejde på gården.

Den ejedes dengang af major Jens Kraft, og som ladefoged havde han i 1738 ansat Ole Andersen. Det var et sammenstød med ham, der fik fatale følger for Niels Jensen Kaagaard fredag den 19. juli 1743.

Den ulykkelige udgang på episoden kan man læse om i kirkebogen for Sjørring sogn i forbindelsen med begravelsen af den dræbte. Det følgende citat fra kirkebogen er – i lighed med alle andre citater i artiklen – ikke direkte afskrift af den originale tekst, men tillempt moderne sprog for at lette læsbarheden. Dette er gjort, uden at der er ændret noget i det oprindelige

indhold i tekstuddragene. Om Niels Jensens død står der i kirkebogen:

»Niels Jensen Koegaard af Siørring blev i sin alders 54de aar desværre d. 19. juli dette aar i et slagsmaal paa Rostrup, – under hastighed og sinds overilelse, – ynkkelig og ulykkelig af Rostrups ladefoged ihjelslagen, hvorefter det døde legeme i mere end 18ten uger bortstod i aaben grav, indtil endelig af øvrigheden blev given decision (tilladelse) til mulds paakastelse, som da og skete d. 2de december 1743.«

Da der var tale om et drab, har begivenheden efterladt sig mange spor i justitsprotokollerne for Hillerslev-Hundborg Herred og for landstinget i Viborg.

DEN SKÆBNESVANGRE DAG

Fredag den 19. juli 1743 kørte fæstebonden Niels Jensen Kaagaard fra Sjørring et læs ler til Rostrup. Han var 54 år gammel, hvilket på daværende tidspunkt var en høj alder. Alligevel var han på arbejde for sin fæstegårds ejer, major Jens Kraft, der betegnede Niels Jensen Kaagaard som »min bonde«.

Ladefogeden holdt opsyn med, at leret blev leveret af fæstebønderne, eller tjenerne, som man på Råstrup kaldte gårdens fæstere. Da han så det læs, som Niels ankom med, var han ikke tilfreds. Læsset var for lille, mente han, og det fik Niels at vide. I første omgang bøjede han nakken og tog mod bebrejdelserne. Men senere så han, at mange af de læs, som andre kom med, var af samme størrelse som hans eget, og at de ikke fik bebrejdelser af ladefogeden. Han følte sig på den baggrund så uretfærdigt behandlet, at han op søgte ladefogeden og spurgte ham, hvorfor han skulle have bebrejdelser for sit læs, når andre ikke fik det for læs af samme størrelse?

»Rostrup Gaard« nordøst for Hundborg på Videnskabernes Selskabs kort fra 1797.

»Det skal du ikke blande dig i,« var det kontante svar, han fik. Dertil føjede Ole Andersen, at hvis de andre kom med et lille læs, så skete det kun en enkelt gang, men at Niels altid var »en lodden filtet hund i sit arbejde«, dvs. én man ikke kunne stole på, og som blandede sig i ting, der ikke angik ham.

Niels var en temperamentsfuld mand, og det ydmygende svar fik vreden til at bruse op i ham. Han gengældte ladefogedens svar med de værste skældsord, han kendte. Og han lod det ikke blive ved det.

Lige i nærheden stod der ved et kar en »sårstang« – en solid kæp, beregnet til at bruge, når der skulle bæres spande med vand. Den greb han og slog ud efter Ole Andersen. Men ladefogeden var hurtigere end den gamle Niels. Han undveg slaget og fik fat i sårstangen, som han vristede fra Niels.

Efter at have mistet sårstangen sprang Niels i sit raseri ind på ladefogeden med de bare næver. Han kradsede ham i ansigtet, så han begyndte at bløde. Ladefogeden skubbede ham væk. Men det fik ikke Niels til at opgive. Han fik øje på en jerngreb, som stod i nærheden. Den tog han, svingede om sig med den og opfordrede ladefogeden til at give sig et slag.

Ole Andersen forholdt sig afventende, og det lykkedes nogle af de øvrige »tjenere«, der var kommet til stede, at vriste greben fra Niels. Det lagde ikke nogen dæmper på hans raseri. Nok nærmere tvært imod. Han fik øje på en anden jerngreb og fik fat i den. Han hævede den i vejret, gik ind på ladefogeden, og slog.

Igen var Ole Andersen hurtigere end Niels. Han parerede slaget fra greben med sårstangen. Og nu var ladefogeden ikke afventende mere, men gav straks efter Niels et slag over skulderne eller ryggen med stangen.

Da det første slag med greben var mislykkedes for Niels, løftede han den igen til et nyt slag. Men inden han nåede at afgive dét, slog Ole Andersen ham igen med sårstangen.

Det er usikkert, hvor det andet slag fra Ole Andersen ramte. Ingen af vidnerne så det tydeligt i kampumlen, og Ole Andersen kunne senere ikke gøre rede for det. Men slaget medførte, at Niels øjeblikkeligt faldt til jorden og blev liggende med et sår i tindingen, og var ude af stand til at rejse sig. Dermed var kampen forbi, og Niels' skæbne beseglet. Han blev

bragt ind på folkestuen på Råstrup, hvor han døde natten efter hen mod morgenen.

DER REJSES SAG MOD LADEFOGEDEN

Allerede mandag den 22. juli – altså kun tre dage efter hændelsen – indkalder herredsfoged Peter Lübeker til retsmøde om sagen ved Hillerslev-Hundborg Herredsting. I justitsprotokollen kan man læse:

»Thi stævnes I Ole Andersen med forsvar at møde for mig i Retten paa Hillerslev-Hundborg Herreders ting den 30te juli førstkommende, beskyldninger, vidner og attester at anføre, spørgsmaale at besvare, og derefter dom lide...«.

Samtidig indkaldes 11 vidner og »kunsterfaren operateur« Jokun Christopher Appoldti fra Thisted med to mænd, som sammen med ham skal syne liget af den dræbte. At Appoldti kaldes »kunsterfaren« henviser til, at han er faglig erfaren. Men kirurg (»operateur«) i nutidig forstand har Appoldti ikke været.

Blandt de 11 indkaldte vidner er der både børn og voksne. De får besked på, at de har pligt til at møde op i herredsretten for »at vidne og forklare oprindelsen og anledningen med alle omstændigheder til den ulykkelige handel og tildragelse, samt hvorledes fra først til sidst passerede«.

HUSBOND OG ANKLAGER

I 1743 var det et områdes hovedgård, der udøvede den lokale politimyndighed over gårdens fæstebønder, husmænd og alle andre beboere på hovedgårdens jorder.

Jens Kraft havde altså som ejer af hovedgården Råstrup politimyndighed over både sine fæstebønder og sin ladefoged. Han bruger ikke sin politimyndighed, men stævner i stedet Ole Andersen på vegne af den dræbte Niels Jensen Kaagaard. Jens Kraft har været nødt til at tage affære. Et drab skulle naturligvis bringes for retten, også selv om han dermed risikerede at miste sin ladefoged, for i 1743 var der dødsstraf for drab.

Jens Krafts stævning af sin ladefoged fremgår af herredsfogedens indkaldelse til det første retsmøde i sagen:

»Peter Lübecker, Kongelig Majestæts Land-Fiscal udi Aalborg Stift, byfoged i Thisted og herredsfoged i Hillerslev Hundborg Herreder gør vitterlig, at for mig haver ladet andrage velædle velbyrdige herre, major Jens Kraft til Rostrup, hvorledes han paa sin bonde, den afdøde Niels Jensen Kaagaard af Sjørring hans vegne, skal være foraarsaget at lade søge og tiltale samt fælde dom over sin faste Ladefoged, Ole Andersen, formedelst det slag som han fredag den 19de juli har givet bemeldte afdøde Niels Kaagaard, og af hvilket formodentlig den afdøde fik sit banesaar, og foraarsagede hans saa hastige Død...«

Det centrale spørgsmål i sagen er, om ladefoged Ole Andersen er skyldig i mord, eller om han handlede i lovligt nødværge. Lovgrundlaget for sagen er Christian den femtes »Danske Lov«, så lad os se lidt nærmere på, hvad den siger om mord og nødværge i 1743.

»DANSKE LOV« AF 1683

Om straffen for drab er loven klar: *»Hvo som dræber anden, og det ikke sker af vaade, eller nødværge, bøde liv for liv.«* Hvis der er tale om nødværge, siger loven: *»Det skal være enhver, som voldelig overfaldes med slag, hug eller sting, tilladt at værges sig selv, sit eget liv, eller sit eget gods.«*

Videre hedder det, at hvis overfaldsmanden *»selv derover bliver dræbt, da ligger han paa sine egne gerninger, og den, som sit liv værgede, være sagesløs (uskyldig). Bliver nogen usamdrægtig med en anden, og begærer fred, og dog overvældes af den anden, og han da dræber den anden for at forsvare sit eget Liv, – beholder sin fred, og bøde fyrretyve lod sølv til den dræbtes arvinger.«*

Man slipper altså for straf, hvis man i lovligt nødværge dræber en anden. Men selv om man frikendes for drab, skal man betale 40 lod sølv til de efterladte. Et lod er ca. 15 gram, så bøden er af en betragtelig størrelse – ca. 600 gram sølv.

Det kan ud fra en nutidig tankegang forekomme mærkeligt, at loven er sådan indrettet, at man kan blive frikendt, og så alligevel skal betale en bøde/erstatning. Men i 1743 var der ikke kommuner eller andre institutioner, der var klar til at understøtte de efterladte. Så mon ikke det er tænkt som en pragmatisk

måde at sikre eksistensgrundlaget for den efterladte, der oftest var en kvinde ?

Men lad os nu se, om Ole Andersen slipper så let.

HVEM SKAL VÆRE FORSVARER FOR OLE ANDERSEN?

Det fremgår af justitsprotokollen, at det er Jens Kraft, der sørger for, at Ole Andersen får en forsvarer. Så på én gang både stævner og forsvarer han altså sin ladefoged. Han anmoder – dagen før retsmødet den 30. juli - advokat Lyngbye i Thisted, om at tage sig af forsvaret for Ole Andersen. Jens kraft skriver bl.a.:

»Monsiur Lyngbye.

Siden jeg som husbonde actionerer mod min ladefogede Ole Andersen angaaende min tjener Niels Kaagaard i Sjørring hans drab og dødsfald... og sagen skal i retten ved Hillerslev Hundborg Herredsting i morgen,...beder jeg monsiuren, vil han for betaling paatage sig hans forsvarelse i hans egen nærværelse ved vidnernes førelse og alt andet deraf følgende, alt saaledes som han bedst synes conform (passende). Jeg forbliver eders tjenstskyldige tjener. Raastrup d. 29. juli 1743 J. Kraft.«

Mon ikke de fleste advokater i dag ville betakke sig for at påtage sig opgaven som forsvarer i en drabssag med kun et enkelt døgn's varsel? Men Jens Lyngby påtager sig sagen. Han er en erfaren advokat, som har mange opgaver ved herredsretten. Til at repræsentere sig selv sender Jens Kraft en ansat på Rostrup, Mathius Christensen. Han er under retshandlingen meget passiv, så det ser ud, som om han blot er et sendebud, der handler efter ordre fra Jens Kraft.

Dommer, forsvarer og anklager er nu på plads, og sagen kan begynde.

HERREDSTINGET, TIRSDAG DEN 30. JULI 1743

På det første møde om sagen, tirsdag den 30. juli 1743, blev vidnerne afhørt. Forsvareren, Jens Lyngby, stiller de samme spørgsmål til alle vidnerne. Ud over at få belyst de faktiske omstændigheder lægger han vægt på at få beskrevet de to involverede parter. Og han har det klare sigte at få fremstillet Niels Kaagaard

Råstrup i begyndelsen af 1900-tallet.

som en drikfældig, hidsig og utilregnelig person - og ladefogeden som det modsatte. Han spørger bl.a. alle vidnerne »om ikke Niels Kaagaard i hans levende live og saa længe han i Sjørring har boet – imod 20 år – har været et uregerligt menneske, hengivet til drukkenskab, skælden og slagsmaal ved alle lejligheder?«

Og Lyngby får de svar, han gerne vil høre. Alle uden undtagelse svarer på linje med vidnet Christen Christensen Damsgaard, som siger om Niels Kaagaard »at han selv har hørt og overværet, at Niels Kaagaard desværre med drukkenskab, ugudelig banden og klammeri, ved alle lejligheder opførte sig som en rasende mand, saa hvert skikkeligt menneske skyede hans selskab og omgang.«

Lyngby beder også vidnerne svare på, om de – i forbindelse med deres arbejde på Rostrup – vedrørende ladefogeden »kan give ham anden skyld, end han har begejnet (omgåedes) tjenerne (altså fæstebønderne og ansatte) med al stilhed og skikkelighed, og dog har gjort husbondens arbejde vel, og om der paa hans adfærd eller andet levned kan udsætte noget«.

Vidnerne svarer stort set alle som Anders Christensen Ramsgaard, der siger: »at Ole Ladefoged, i al den tid han har tjent på Rostrup, har opført sig fredeligt mod vidnet og de andre medtjenere, og hverken slaget, skældet eller pukket paa dem«.

Det lykkes altså for Lyngby gennem vidnerne at få tegnet et billede af en fortrukken og hidsig fæstebonde, der har overfaldet en rolig og besindig ladefoged. Det er bemærkelsesværdigt, at »anklageren« – Jens Krafts repræsentant – ikke på noget tidspunkt stiller spørgsmålstegn ved det sort-hvide billede, der tegnes. Han stiller ikke et eneste spørgsmål til nogen af vidnerne eller den anklagede ladefoged.

Til retsmødet den 30. juli foreligger endvidere en attest fra den »kunsterfarne operateur« Appoldti om det syn, han har foretaget på den dræbte. Han skriver i sin attest: »Efter Velædle herre Byfoged Lübeckers begæring, gjorde jeg underskrevne synet paa den afdøde Mand Niels Kaagaard paa Rostrup, og befandt ej andet på hans hele legeme lederet uden den venstre tindinge, og den højre øje blaa, hvilket jeg i al sandhed kan vidne, saa Sandt hjælpe mig Gud og hans hellige ord. Thisted d: 30 juli 1743. Appoldti.«

Den væsentligste skade, der er at se på den døde, er altså et sår i tindingen. Men Appoldti tager ikke i sin attest stilling til, hvordan såret mest sandsynligt er opstået. Retsmødet afsluttes med, at den videre behandling udsættes til den 6. august, hvor der igen sker en udsættelse – på forsvarerens anmodning – til den 20. august 1743.

HERREDSRETEN DEN 20. AUGUST 1743

På herredstinget tirsdag den 20. august 1743 sammenfatter forsvareren og anklageren deres opfattelse af sagen.

Forsvareren, Jens Lyngby, tager udgangspunkt i den forskel, der er mellem de to centrale personer i sagen, Niels Jensen Kaagaard og Ole Andersen. Han siger bl.a. om de to:

»Den ene, den døde Niels Kaagaard, som et i levende live og indtil døden var et vildt, galt og rasende menneske, ja drikke og klammeries broder og ugudeligt skændegæst.

Den 2.de, arrestanten, den efterlevende Ole Andersen ladefoged, som et stille, skikkeligt og fredeligt menneske, hvilket sole-klart fremstilles i samtlige vidners forklaring under acten.«

Senere siger han om årsagen til, at det overhovedet kom til et slagsmål:

»Niels Kaagaard illede og irrede (provokerede) ladefogeden med det læs leer, item (på samme måde) skældede ham, fordi han med sandhed kaldte ham en filtet eller gnieragtig hund i hans sædvanlig arbejde.«

At en forsvarer prøver at fremstille en modpart i et dårligt lys, er altså ikke kun et nutidigt »forsvarstrick«. Det blev brugt allerede i 1743.

Lyngby argumenterer ikke kun for, at Ole Andersen har handlet i nødværge. Han går videre og påstår, at Niels Kaagaard selv er skyld i sin død. Han påstår, at det langt fra er sikkert, at det er Ole Andersens slag, der har dræbt ham:

»... Niels Kaagaard faldt iblandt stene og gamle leer-stykker, hvoraf han gerne kan have faaet sit bane-stød... Havde han faaet et slag af saarstangen, da maatte der have været et stort hul baade i tinding og hoved, huden brækket, og blod udgaaet, hvilket ej er sket.

Det være nu, hvad et være vil, men i hvordan det ender, saa har dog Niels Kaagaard selv aarsaget sin død, hvor for jeg formoder Ole Ladefoged bliver for videre tiltale og straf frikendt.«

HVAD SIGER JENS KRAFT?

Så vidt forsvareren. Men hvad siger Jens Kraft, der har rejst sagen? Han møder som nævnt ikke selv op på herredstinget, men sender en ansat, Mathius Chri-

stensen, med et kort skriftligt indlæg, der i sin helhed lyder:

Velædle og velvise hr dommer. Om endskønt vidnesbyrdene vel synes at hælde noget til ladefogeden Ole Andersens forsvar og frelse, saa er her dog en død mand, hvis blod efter Guds og kongens lov kræver gengæld, imidlertid saa kortelig henstiller jeg paa mit herskabs vegne til den velædle dommers kendelse, om ikke ladefogeden bør at bøde liv for liv. Jeg forbliver den velædle dommers ydmygste tjener. Raastrup d. 6te aug. 1743. Mathius Christensen.

I forhold til det meget lange og detaljerede indlæg fra Ole Andersens forsvarer er indlægget fra anklageren meget kort og svagt. Der fremføres ingen argumenter for den krævede dødsstraf, og der siges intet om Ole Andersens andel i, at sagen udviklede sig, som den gjorde.

DOMMEN

Et drab er en alvorlig sag, og Peter Lybecker er da også omhyggelig i beskrivelse af dommens præmisser. Efter en detaljeret gennemgang af forløbet omkring slagsmålet, når han frem til sin konklusion:

»Vi have saa nøje eftertænkt dette ulykkelige tilfælde og det ulyksalige menneske Niels Kaagaards død, som for os har været muligt. Vi befinde, at hans død og dødstimen har været efter hans Levemåde. Dernæst befinder vi af alting, at ladefogeden ved denne omgang har opført sig, som den der hverken havde lyst, eller tanke eller vilje i det som skete, ja skyede Niels Kaagaard så længe han kunde, og indtil Niels Kaagaard med så farligt et instrument slog efter samme, og atter anden gang havde den opløftet mod Ole Ladefoged. Vi ser ej heller at nogle af vidnerne har vidnet, at de vidste, hvor det slag af Ole Ladefoged ramte som foraarsagede Niels Kaagaards fald, men mere at han faldt i ler og stene og i slaget snublede, saa at ej fast kan siges, om han og fik sin død af dette slag.

Altsaa ved vi ej rettere at skønne og kende end ... hans gerning efter allernaadigste lov kan kaldes våde og nødværge, og han alene (skal) bøde til den dræbtes arvinger 40 lod sølv...

Peter Lybecker.«

Ole Andersen slipper altså ved Hillerslev-Hundborg Herredsting med en bøde på 40 lod sølv og betaling af sagsomkostningerne. Men dermed er sagen ikke forbi. Den skal også behandles ved landstinget i Viborg.

VIBORG LANDSTING, 18. SEPTEMBER 1743

Behandlingen på landstinget finder sted onsdag den 18. september 1743. Der er også denne gang et meget kort indlæg fra Jens Krafts advokat, som kræver dødsstraf.

Ole Andersens forsvarer er denne gang landfiscal N. Forsom fra Ringkøbing. Han gennemgår detaljert hændelsen på Rostrup den 19. juli. Som et nyt element i forsvaret fremhæver han, at ladefogeden ikke havde fysisk mulighed for at undgå en konfrontation med Niels Kaagaard:

»...stedet paa hvilket Niels Kaagaard angreb ladefogeden var saaledes beskaffen, at ladefogeden ikke uden allerhøjste fare for sit liv, videre kunde undløbe....hvilket af hans medfølgende vagtpersoner navnlig Mads Christen og Anders Christensen, begge fra Sperring, her ærlig kan bekræftes.«

Forsom indstiller afslutningsvis til landstinget, at dommen fra Hillerslev-Hundborg Herredsting stadfæstes.

LANDSTINGETS DOM

Landstingsdommerne er enige i Herredsfoged Peter Lybeckers dom. Ole Andersen frikendes for drabet,

Råstrup med den markante frontispice, bygget til i 1960.

men skal betale 40 lod sølv til Niels Jensen Kaagaards arvinger. At anklagen mod Ole Andersen ikke har været ført med særlig kraft, får man et tydeligt indtryk af i landstingets domsafsigelse. Retten lægger alene vægt på forsvarerens argumentation og tillægger ikke ladefogeden nogen som helst andel i, at situationen udviklede sig som den gjorde - tvært imod:

»...Af førte vidner og omstændigheder ses og bevises, at den afdøde Niels Jensen Kaagaard har lang tid vaaren hengiven til drukkenskab og klammerig, og paa den omtvistede tid har udsat hovarbejde, vaaren opsetsig og opirret ladefogeden, som var beskikket til at kommandere ham på husbondens vegne.... Saa efter disse omstændigheder sees ikke at den indstævned Ole Andersen ladefoged kan dømmes for at være den afdødes drabsmand, men som den, der i sin ladefogedforretning til at fremme husbondens arbejde, mod en opsætsig bonde, har forsvaret sig, og saaledes ej kan anses til større straf end at bøde 40 lod sølv til den afdødes arvinger...«

Ole Andersen kan altså forlade Landstinget som en fri mand. Og den måde, han har handlet på over for Niels Kaagaard, blåstemples af landstinget. Han har handlet, som man dengang forventede, at en ladefoged gjorde over for en bonde, der ikke rettede ind efter de ordre, der blev givet af husbondens repræsentant.

DEN ÅBNE GRAV

Med Landstingets dom 18. september 1743 burde Niels Jensen Kaagaard omsider kunne begraves – to måneder efter sin død. Men sådan går det ikke.

I Justitsprotokollen for Hillerslev-Hundborg Herred kan man nemlig læse et brev fra Niels Kaagaards enke, Else Knudsdatter, til herredsfogeden, dateret 19. november 1743, altså nøjagtig fire måneder efter at Niels Jensen Kaagaard blev dræbt, og to måneder efter landstingets endelige dom. Af brevet fremgår bl.a.:

».. endnu er intet i nogen maade resolvered (besluttet) angaaende min mands jordefærd, hvorfor hans efterladte lig og legeme udi så lang en tid har henstaaet og endnu bortstaar i aaben grav. Mig hans bedrøvede enke og 5 efterladte børn - foruden den endnu store

hjertesorg - til stor smerte og anstød Da beder jeg ydmygt, at hans lig tilkendes kirkegaard og en christelig jordefærd, saa som det dog i retten er bevist at min saa ulykkeligt afdøde mand – skønt han er falden under hastighed og sinds overilelse – dog hverken haver myrdet sig selv ej heller i andre maader kan betegnes blandt dem, som man med føje kan (nægte) en christelig begravelse ... Hvornæst jeg under hjertelig forventning af den gunstige øvrigheds trøstelige resolution forbliver udi hengivenhed den ædle velvise og højstærede herre byfogeds ydmygste tjenerinde. Siørring by d. 19. nov. 1743. Else Knudsdatter.«

Jens Kraft har påtegnet skrivelsen, at han ikke har noget imod, at enkens ønske opfyldes.

Det er ikke sandsynligt, at Else Knudsdatter selv har været i stand til at formulere skrivelsen til Peter Lybecker. Mon ikke det er præsten, der har hjulpet? Ud over at hjælpe en efterladt enke, så har han også en interesse i at få en afklaring omkring liget, der så længe har stået i en åben grav på Sjørring kirkegård.

Herredstinget beslutter den 19. november 1743, at »... bemeldte Niels Kaagaards døde legeme maa og bør begraves i kirkegaarden og nyde jordpaakastelse efter christelig skik og ceremonie.«

Dermed kan det sidste punktum sættes i sagen, og præsten i Sjørring kan omsider give Niels Jensen Kaagaard en kristelig begravelse. Det skete mandag den 2. december 1743. Det er godt 20 uger efter, at han døde, og ikke »kun« 18, som præsten skriver i kirkebogen.

ENEVÆLDENS RETSSYSTEM

De oplysninger, som de mere end 275 år gamle justitsprotokoller giver om sagens gang, aftvinger respekt for enevældens retsvæsen. Der blev gået til sagen med stor grundighed, og ikke mindst er det bemærkelsesværdigt, at sagen er færdigbehandlet ved både herredstinget og landstinget i løbet af så kort tid. Det første retsmøde i sagen blev afholdt 11 dage efter drabet, og sagen var færdigbehandlet ved landstinget allerede den 18. september 1743 - to måneder efter at Niels Jensen Kaagaard døde.

Det er en imponerende hurtig sagsbehandling. Og det ser ud som om sagen er undersøgt på alle de må-

MAJOR JENS KRAFT

Jens Kraft blev født i Norge midt i 1670'erne. I familien var der mange præster og officerer. Det var derfor nærliggende, at flere af de 12 børn i familien gjorde militær karriere.

Jens Krafts militære løbebane startede som løjtnant i Ribe i 1701. I 1709 blev han kaptajnløjtnant, og efter en tid i Aalborg blev han i 1715 kaptajn og chef for Hundborg herreds kompagni. Han endte sin karriere i 1728 med rang af major, og den titel hang ved ham resten af livet. Han giftede sig i 1727 til Råstrup ved at ægte Sophie Søltøft, der var enke efter Øllegaard.

Kraft var kendt som en »trættekær« person, der i sin tid i Thy førte flere retssager. En af de mest omfangsrige var mod præsten Hans Bang i Vang. Den handlede om ret til at opføre bygninger på Kronens hede. Jens Kraft ejede Råstrup indtil sin død i 1751.

der, som var mulige i 1743. Man efterlades i denne sag med det indtryk, at enevældens retssystem var effektivt og hurtigt.

HVAD RETSSAGEN ELLERS FORTÆLLER

Ët er, at retssystemet er hurtigt og effektivt, men behandles de involverede parter også fair i sagen?

Det er meget svært i nutiden at vurdere en retshandling, der ligger 275 år tilbage.

Når retssagen forløber som beskrevet, og de afsagte domme bliver som de gør, så må det være udtryk for datidens syn på, hvad der var ret og rimeligt. Dermed siger sagen også noget om synet på de i sagen involverede parter i 1743.

Ladefogeden får landstingets ord for, at han ikke kun er uskyldig. Han anses som »den, der i sin Ladefogedforretning til at fremme husbondens arbejde, mod en opsætsig bonde, har forsvaret sig«.

Han tillægges ikke nogen andel i, at sagen udviklede sig, som den gjorde. Hans handlinger den 19. juli og hans måde at kommunikere med Niels Jensen Kaagaard på i forbindelse med episoden anses af

både herreds- og landstinget for at være passende for en ladefoged. En fæstebonde skulle være »hørig og lydig«, som det udtrykkes i fæstebreve fra dengang. Han skulle ikke betvivle ladefogedens vurderinger. Gjorde en fæstebonde det, måtte han tåle at blive af- fejtet og ydmyget, som Niels Jensen Kaagaard blev den 19. juli 1743 på Råstrup.

I landstingets behandling af sagen kommer det frem, at ladefogeden havde to »vagtpersoner« med sig på arbejde den 19. juli. Det kunne tyde på, at fæstebønderne ikke altid levede op til at være »hørige og lydige«, og at der undertiden var episoder, som krævede, at ladefogeden havde fysisk opbakning.

Det gør retshandlingen »skæv«, at alle vidnerne er i et afhængighedsforhold til ladefogeden og Jens Kraft. Det må have påvirket deres vidneudsagn. Ensartetheden i alle vidnernes udsagn tyder også på, at de har fået gode råd om, hvad de burde sige som vidner, – eller at det lå indlejret i »tjenerne«, at man ikke siger noget ufordelagtigt om en ladefoged.

Til fordel for ladefogeden må det siges, at der er en vis usikkerhed om årsagen til Niels Jensen Kaagaards død. Tvivlen bør altid komme den anklagede til gode. Det gjorde den til fulde – og måske lidt til – i denne sag.

ELSE KNUSDATTER

Efter drabet på Niels Jensen Kaagaard stod Else Knudsdatter tilbage som enke. Det må naturligvis have været chokerende og trist at blive enke på den måde, som det skete i denne sag.

Men materielt var hendes situation ikke så håbløs endda. Hun oplyser i brevet til dommeren den 19. november 1743, at hun er ladt tilbage med 5 børn. Det er korrekt. Men når man ser på børnenes alder, har de fleste af dem formodentlig været en god

hjælp for hende på det tidspunkt, hvor hun mister sin mand. Den ældste i børneflokkene, Knud, er 20 år i 1743. Derefter følger Peder på 18, Anna på 16, Jens på 13 og endelig er der Mads på 6 år.

Hun fik en økonomisk erstatning for tabet af sin mand. Den kunne hun bruge til at klare dagen og vejen efter mandens død. Og kan man fæste blot lidt lid til vidneudsagnene, så har det måske ikke altid været let for Else Knudsdatter at være gift med Niels Jensen Kaagaard. Måske har det været en lettelse for hende at blive enke?

Hvordan hendes liv så blev som enke, ved vi ikke ret meget om. Ved skiftet efter sin mand vælger hun at overtage fæstet af gården i Sjørring, hvilket hun som enke har ret til. Hun forblev ugift og døde først 26 år senere, i 1769.

HVEM VAR LADEFOGED OLE ANDERSEN?

I forbindelse med retssagen kommer det frem, at Ole Andersen i 1743 har været ladefoged på Råstrup i næsten fem år. Men hvor kom han fra, og hvad blev der senere af ham? En undersøgelse af kirkebøgerne i Sjørring og Hundborg giver ikke noget svar, for der har han tilsyneladende ikke efterladt sig spor. Det har han givetvis gjort andre steder – spørgsmålet er blot, hvor?

Skulle nogen blandt denne artikels læsere være stødt på ham i anden sammenhæng, så hører artiklens forfatter meget gerne om det.

Erik Holm

Født 1949. Tidligere forvaltningschef i Thisted og Billund kommuner.

Kilder:

Kirkebog for Hundborg sogn 1703-1769.

Justitsprotokoller for Hillerslev-Hundborg Herred 1741-1743.

Justitsprotokol for landstingshørerens 1734-1744.

Viborg Landstings dombog 1736-1756.